Ilona Vaškevičiūtė,
Michał Siemiński

Armijos Krajovos kovotojų kapų paieška Vilnijos krašte

Jau treti metai Vilnijos krašte Lenkijos Tautos atminties instituto Kresų (Pakraščių) skyriaus Paieškų ir identifikacijos padalinys vykdo Armijos Krajovos kovotojų, žuvusių II Pasaulinio karo metais kovoje su vokiečiais ar NKVD padaliniais, paieškos ir rastų palaikų ekshumacijos darbus (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 664–671; *ATL 2018 metais*, 2019, p. 604–608). Tyrimų grupėje dirbo istorikai ir archeologai dr. Adamas Kuczyńskis, Marekas Nadolskis, Michałas Nowakas, Michałas Siemińskis, dr. Leonas Popekas, Adrianna Wojciechowska, Rafałas Michlińskis, taip pat savanoriai iš draugijos Oderis–Nemunas bei Patriotinės jaunimo sąjungos iš Vilniaus nariai. Antropologinius tyrimus ir jų ekspertizę atliko Torunės Mikalojaus Koperniko universiteto darbuotoja dr. Magdalena Krajewska.

2017–2018 m. žvalgyta ir tyrinėta 13 vietovių. Ne visose rasta palaidojimų ar ieškomi konkretūs užkasti asmenys. Tie, kurie rasti, perlaidoti Eišiškių kapinėse, tam tikslui įsteigtoje atskiroje vietoje.

Per 2019 m tyrimų sezoną atlikti paieškos ir ekshumavimo darbai 5 vietose – Migūnuose (Vilniaus r., Marijampolio sen.), miške, kur palaidotas vyresnysis leitenantas Apoloniuszas Duszkiewiczius, slapyvardžiu „Polza“, AK 6-osios brigados kovotojas; Pajusinės kaimo miške (Vilniaus r., Sužionių sen.), klaidingai nurodyto Paraisčių pilkapyno vietoje, nedidelėje kalvelėje buvo žymūs apie 42 kapų kauburėliai, vietos girininko įvardyti kaip AK kovotojų galima užkasimo vieta; Raubiškių kaimo miške (Švenčionių r., Magūnų sen.), kur kariai iš naujai Sergeiuszo Kościałkowskio organizuoto būrio „Fakira“ žuvo kovoje su tarybiniais kariais 1945 m. vasario 4 d.; Guriuose (Vilnius, Juodojo kelio g. 71), kur privačioje valdoje galbūt buvo palaidotas vienas ar du kariai (2018 m. čia jau atlikti paieškos darbai, tačiau nurodytoje vietoje palaikų nerasta, surinkti nauji duomenys leido tęsti pradėtas paieškas), bei Vilniaus Šv. arkangelo Rapolo parapinėse kapinėse (UK 12501) A. Juozapavičiaus gatvėje, kur turimomis žiniomis turėjo būti palaidoti AK karai: leitenantas Czesławas Gromczewskis, slapyvardžiu „Jurand“; vyresnysis seržantas Maurycy Palenko, slapyvardžiu „Strug“ ir būrininkas Franciszekas Hojanas, slapyvardžiu „Szary“.

Guriuose (Vilnius, Naujosios Vilnios sen.), Juodojo kelio g. 71 privačioje valdoje kastas vienas 3x3 m dydžio šurfas ieškant dviejų AK kovotojų, žuvusių 1944 m. liepos 6 ar 7 d. „Aušros vartų“ operacijoje. Palaidojimo nepavyko surasti.

Netoli **Migūnų** kaimo, nenaudojamose parapijos kapinaitėse, jų ŠV pakraštyje buvo atkasti leitenanto Apolonijaus Duszkiewicziaus palaikai. Kapo duobės dugne, 90 cm gylyje atsidengė 210x70–40 cm dydžio karstas su gerai išlikusiais ieškomo kovotojo palaikais. Jie ekshumuoti ir perkelti į veikiančias Migūnų kaimo kapines, nes tos, kuriose palaidotas minėtas asmuo, yra nenaudojamos, apleistos, užaugo mišku ir lieka didelė tikimybė, jog po kiek laiko nebus galima atsekti palaikų buvimo vietos. Rasti artefaktai (aprangos detalės: diržas, batai, Lenkijos kokarda; asmens higienos daiktai – veidrodėlis, skustuvas; šautuvo dėklas, šoviniai, žibintuvėlis, pieštukas, laikraščio skiautės ir t. t.) juos užfiksavus perlaidoti kartu su mirusiuoju.

Pajusinės kaimo miške, nurodytoje vietoje, kur buvo žymūs 42 kapų kauburėliai, iškasti 4 žvalgomieji šurfai, išdėstyti visuose 4 kapinai-

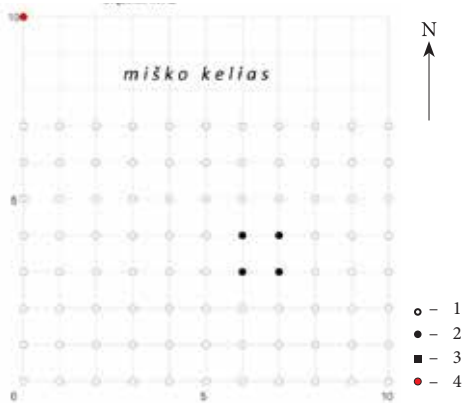
1 pav. Bendras kasinėjimų Pajusinėje vaizdas. M. Siemińskio nuotr.

Fig. 1. General view of the excavation at Pajusinė

2 pav. Masinė kapavietė 2 Pajusinėje. M. Siemińskio nuotr.

Fig. 2. Mass grave site 2 in Pajusinė

čių kampuose (1 pav.). Žvalgomieji šurfai kasti 2x2 (1, 2, 4) ir 3 – 2,5x2,5 m dydžio, jį padidinus dar per 6,75x1 m. Iš viso ištirtas 21 m^2 plotas. Visuose šurfuose fiksuotos kapų duobės, kurių rasta 7. Tik viena atidengta šurfe 3 (kapas 2) (2 pav.). Jame fiksuota masinė kapavietė su antrinio perkasimo žymėmis (greičiausiai apiplėšimo tikslais), kurioje pagal galimybes fiksuotos tik dvi mirusiųjų palaidojimo eilės su maždaug 16 kaukolių. Nustatyta, kad kapuose palaidoti I Pasaulinio karo metu žuvę carinės Rusijos armijos kariai. Be asmeninių aprangos daiktų – batų, audinių ir odinių diržų fragmentų, perkastoje ir sumaišytoje centrinėje duobės dalyje bei prie kai kurių kaukolių rasta žalvarinių kelioninių ikonėlių, medalikėlių, kryželių, carinės kariuomenės pulkų ženklų, kepurės kokarda.

3 pav. Gręžinių Raubiškėse, kvadrate 2A planas: 1 – natūrali žemė; 2 – maišyta žemė; 3 – tinklas 1x1 m; 4 – taškas 2A N54º 55.201, E25º 42.553. A. Kuczyńskio brėž.

Fig. 3. The plan of boreholes in Raubiškės grid 2A: 1 – natural soil; 2 – mixed soil; 3 – a 1x1 m grid square; 4 – point 2A N54º 55.201, E25º 42.553

Raubiškių kaimo ribose, miške buvo tęsiama 2018 m. pradėta žuvusių kovotojų palaikų paieška. Pagal turimus duomenis, čia turėtų būti užkasti Sergeiuszo Kościałkowskio organizuoto būrio „Fakira“ 1945 m. vasario 4 d. žuvę kariai. Tikrinti du 10x10 m dydžio plotai, gręžiant 1 m tankumu. Iki 1 m gylio išgręžta 180 gręžinių (3 pav.). Fiksuotas natūralus dirvožemis.

Vilniuje, Šv. arkangelo Rapolo parapinėse kapinėse Juozapavičiaus gatvėje ieškota 3 AK karininkų – leitenanto Czesławo Gromczewskio, slapyvardžiu „Jurand“; vyresniojo seržanto Maurycy Palenko, slapyvardžiu „Strug“ ir būrininko Franciszeko Hojano, slapyvardžiu „Szary“ palaikų. Iš rašytinių šaltinių žinoma, kad šie kovotojai čia palaidoti paskutinėmis operacijos „Aušros vartai“ dienomis. Tyrimų metu PR kapinių pakraštyje iškasta viena 5x5 m dydžio perkasa su išpjovomis (iš viso 38 m^2) bei dvi perkasos (10 m^2) (4 pav.). Iš viso ištirtas 48 m^2 plotas. Surasta 17 palaidojimų, kurie aptikti 1,2–1,4 m gylyje (5 pav.). Visi kapai orientuoti R–V kryptimi, galvos atsuktos į R pusę. Mirusieji laidoti karstuose, kurių dauguma trapecijos formos, labai blogai išlikę. Atkasti palaikai (taip pat labai blogos būklės), įsitikinus, kad jie nėra mūsų ieškomų asmenų, nebuvo iškeliami, kai kurie ir pilnai neatidengti, užfiksavus vėl užkasti. 13 rastų palaikų (iš jų 1 vaikas ir dvi moterys) priskirti XIX a. gyvenusių ir mirusių bei parapinėse kapinėse pagal visus to meto papročius palaidotų (sprendžiant iš labai retai randamų artefaktų, pvz., 1812 ir 1858 m. monetų ir kita) neturtingų vilniečių kapams. Du palaidojimai (11 ir 17) turi bruožų, leidžiančių manyti, jog tai galėtų būti XX a. palaidojimai. Jų biologiniai mėginiai paimti DNR tyrimams. Du kapai (10 ir 12) yra susiję su XX a. karių palaidojimais.

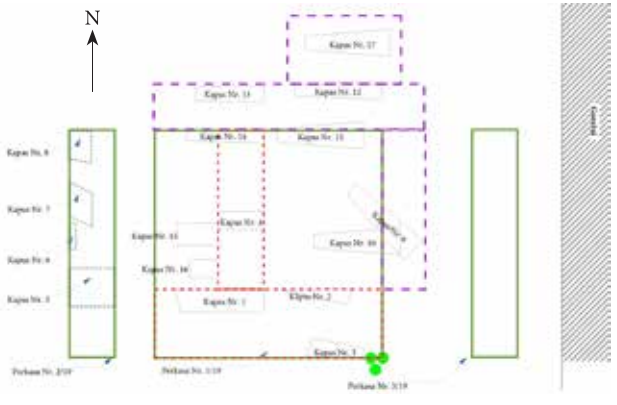
Įdomesni tolesniems tyrimams būtų tik kapai 10 ir 12. Kapo 10 duobė stačiakampio formos, kiek platesniu R galu, 2x1 m dydžio, orientuota R–V kryptimi. Karsto kontūras gerai išlikęs, trapecijos formos, platesniu R galu, 1,9x0,7x0,4 m dydžio. Kapo duobės viršus išryš-

4 pav. Šv. arkangelo Rapolo parapinių kapinių bendras vaizdas su tyrimų vieta. M. Siemińskio nuotr.

Fig. 4. General view of the Church of St. Raphael the Archangel parish cemetery and the investigation site

kėjo 1,35 m gylyje, dugnas – 1,6 m gylyje. Jame atsidengė gerai išlikę anatomine tvarka gulinčio žmogaus griaučiai. Mirusysis palaidotas ant nugaros, ištiestomis kojomis, dešinė ranka sulenkta stačiu kampu ir padėta juosmens srityje, kairė sulenkta taip, kad plaštaka guli peties srityje. Orientuotas galva į R 95° kryptimi (6 pav.). Mirusiojo krūtinės sritis buvo tarsi nuberta sidabrinės spalvos milteliais – greičiausiai alavo ar kito greitai yrančio metalo. Dubens srityje rasta metalo saga su Lenkijos kokarda (ereliu), šalia gulėjo juoda plastikinė saga, dar viena aliuminio saga, sagtis nuo diržo ir odinio diržo fragmentas. Mirusysis 35–40 m. amžiaus,

5 pav. Kapų Šv. arkangelo Rapolo parapinėse kapinėse išsidėstymo situacinis planas: 1 – preparuoti kapai; 2 – nepreparuoti kapai; 3 – perkasa; 4 – medis. A. Kuczyńskio nuotr.

Fig. 5. Situation plan of the arrangement of the burials in the Church of St. Raphael the Archangel parish cemetery: 1 – prepared graves; 2 – unprepared graves; 3 – trench; 4 – tree

be aiškių išorėje matomų mirties požymių. Manoma, jog šis palaidojimas gali būti susijęs su ieškomais asmenimis, tačiau tai greičiausiai nėra vienas iš 3 ieškomų karininkų.

Kapo 12 duobė 1,9x0,5 m dydžio, stačiakampio formos, orientuota R–V kryptimi. Kapo kontūras išryškėjo 1,3 m gylyje, o duobės dugnas atsidengė 1,5 m gylyje. Kapo žemė peraugusi šaknimis, tamsios spalvos. Mirusysis palaidotas trapecijos formos 1,7x0,5 m dydžio karste. Dėl labai sutręšusios žemės karstas išlikęs tik fragmentiškai. Mirusysis rastas gulintis anatomine tvarka, ant nugaros, ištiestomis kojomis. Dešinė ranka neišlikusi, kairė padėta juosmens srityje. Galva orientuotas į R 90° kryptimi. Mirusiojo krūtinės srityje gulėjo kniedės fragmentas ir stiklo ampulė su neaiškios kilmės milteliais (7 pav.). Kape palaidotas 45–50 m. vyras be aiškių išorėje matomų mirties požymių. Manoma, jog šis palaidojimas gali būti susijęs su ieškomais asmenimis, tačiau ar tai yra vienas iš 3 ieškomų karininkų, kol kas neaišku.

Indelį – ampulę ištyrė restauratorė–chemikė M. Steponavičiūtė. Konstatuota, jog tyrimams buvo pateiktas stiklinis indelis (ampulė) su neaiškios kilmės turiniu. Patikrinus indelio turinį atskirtos dvi dalys – birūs milteliai ir 5 vienodo ilgio ir pločio cilindro formos detalės. Atlikus ATR–FTIR spektroskopiją nustatyta, kad tiek milteliai, tiek detalės yra neorganinės kilmės, išsamesnės informacijos spektrai nesuteikė. Nustatyta elementinė medžiagų sudėtis. Ištyrus miltelius nustatytas didelis kiekis cerio, lantano ir neodimio bei geležies, šalia kitų, anglies ir deguonies. Sulyginus rezultatus su mikroskopu gautomis nuotraukomis matyti, kad milteliai greičiausiai yra detalių korozijos produktai, kurių pėdsakų matyti ir ant detalių paviršiaus. Galima manyti, jog ampulėje galėjo būti kokia elektronikos (?) detalė, naudojama radijo ryšiui.

6 pav. Atdengti kapai 9 ir 10 Šv. arkangelo Rapolo parapinėse kapinėse. A. Kuczyńskio nuotr.

Fig. 6. Unearthed burials 9 and 10 in the Church of St. Raphael the Archangel parish cemetery

0 2 cm

7 pav. Šv. arkangelo Rapolo parapinėse kapinėse kape 12 rasta stiklo ampulė su neaiškios kilmės turiniu. A. Kuczyńskio nuotr.

Fig. 7. The glass ampoule with contents of unclear origin that was found in burial 12 in the Church of St. Raphael the Archangel parish cemetery

2019 m. ieškant Armijos Krajovos kovotojų palaikų dirbta 5 vietovėse, iškastas 35 m^2 plotas, gręžiniais patikrintas 200 m^2 plotas.

Surasta masinė I Pasaulinio karo karių kapavietė, atidengta 17 kapų Vilniaus Šv. arkangelo Rapolo parapinėse kapinėse. Kitose tyrinėtose vietovėse užsibrėžtų tikslų pasiekti nepavyko.

The search for the burials of Armia Krajowa soldiers in the Vilnius Region

Since 2015, the Institute of National Remembrance, Eastern Borderlands Department of the Office of Search and Identification in the Vilnius Region conducted a search for Armia Krajowa soldiers, who died during the Second World War in fighting with German or NKVD units, in order to exhume their remains. In 2019, operations were conducted at 5 locations.

In Guriai area (Juodojo kelio St. 71, Vilnius) a 3x3 m test pit was excavated in the search for two AK soldiers who died on 6/7 July 1944 in the Aušros Vartai operation, but the burial site was not found.

In Migūnai (Vilnius District), the remains of Lieutenant Apolonij Duszkiewicz were exhumed in the inactive parish cemetery and reburied in the active Migūnai village cemetery.

In the Pajusinė village Forest (Vilnius District), 4 test pits (a total of 21 m^2) were excavated at the corners of a site indicated in the forest where the mounds of 42 graves are visible (Fig. 1). Grave pits were identified in all of the test pits, but only one was excavated: burial 2 in test pit 3 (Fig. 2). A mass grave site with signs of later digging (probably for looting) was identified in it. Two rows of individuals and about 16 skulls were recorded. It was determined that the burials contained the remains First World War soldiers of the tsarist Russian army.

In the Riaubiškės village Forest (Švenčionys District), the search, begun in 2018, for the remains of fallen soldiers continued in the forest. Boreholes drilled at intervals of 1 m were used to check two 10x10 m areas. 180 boreholes were drilled to a depth of 1 m (Fig. 3). Natural soil was recorded and no burials were found.

In the Church of St. Raphael the Archangel parish cemetery on Juozapavičiaus Street in Vilnius, a search was conducted for the remains of 3 AK soldiers. One 5x5 m trench with extensions (a total of 38 m^2) and another two trenches (a total of 10 m^2) were excavated on the SE edge of the cemetery. 17 burials (two of children) were discovered (Figs. 5, 6). 15 of them were of poor 19th-century Vilnius residents buried in the parish cemetery. Burial 10 may be connected with the sought individuals. A fragment of an unknown iron object and a glass ampoule containing a powder of unclear origin was found in the chest area of the individual in burial 12 (Fig. 7). It is possible to conjecture that the ampoule could be some electronic(?) part used for radio communications.

Vitalija Veževičienė,
Simonas Sprindys

II Pasaulinio karo vokiečių belaisvių kapinės Kaune

2019 m. Kauno tvirtovės dešiniojo Nemuno kranto centrinio įtvirtinimo reduto (UK 26533) teritorijoje (Kaunas, K. Baršausko gatvė), dalyje tarp sklypų 64D ir 66C buvo tęsiami 2015–2017 m. vykdyti archeologiniai tyrimai II Pasaulinio karo vokiečių karo belaisvių palaidojimo vietoje (*ATL 2015 metais*, 2016, p. 477–478; *ATL 2016 metais*, 2017, p. 483–487) (1 pav.). Tyrimus inicijavo VDK. Iki 2019 m. buvo ekshumuoti 111 karo belaisvių palaikų, 2017 m. lokalizuotos dar 32 kapų duobės, kurių užpildai tuomet netirti. Jos ir tapo 2019 m. tyrimų tikslu.

2019 m. vokiečių karo belaisvių kapinių vietoje ištirta viena perkasa – 161,45 m^2 plotas. Tyrimų vietoje pasiekus įžemį, išryškėjo 24